

در معرض فرایند جهانی قرار گرفتن و رابطه آن با مطالبات جامعه‌ی

سید حسین سراج زاده¹

علی اکبر آزادواری²

تاریخ دریافت: 89/12/11 تاریخ تایید: 90/3/3

چکیده

گسترش تکنولوژی‌های ارتباطی همه اقشار جوامع مختلف، به خصوص جوانان را به شدت در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار داده است. این احتمال وجود دارد که دسترسی به پدیده‌های مدرن ارتباطی بر الویت‌ها و مطالبات اجتماعی افراد تأثیر داشته باشد. مقاله حاضر در پی آزمون رابطه قرار گرفتن در معرض فرایندهای جهانی شدن (عمدتاً وسایل اطلاعاتی و ارتباطی نوین) با مطالبات جامعه‌ی است. برای این کار از الگوی نظری گیبینز و بوریمر و نیز هایبرت استفاده شده است. تحقیق بر این فرض استوار است که هر چه افراد بیشتر در معرض فرایند جهانی شدن قرار گیرند گرایش بیشتری به ارزش‌های مدرن پیدا می‌کنند و از آن طریق مطالبات جامعه‌ی آن‌ها افزایش می‌یابد. این تحقیق با روش پیمایشی و با نمونه‌ای 352 نفره از دانشجویان دانشگاه تربیت معلم تهران انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در معرض فرایندهای جهانی قرار گرفتن با مطالبات جامعه‌ی رابطه مستقیم (ضعیف) دارد و به صورت غیرمستقیم از مسیر پذیرش ارزش‌های مدرن مطالبات جامعه‌ی را افزایش می‌دهد.

واژگان کلیدی: فرایند جهانی، ارزش‌های مدرن، مطالبات جامعه‌ی، ارتباطات مدرن.

مقدمه

در دنیای پر تلاطم امروز که تغییر و تحول عنصر پایدار جوامع گشته است، در هر زمینه‌ای شاهد دگرگونی‌های سامان‌مند، تدریجی، ناگهانی، سطحی، عمیق و گسترده هستیم. یکی از دگرگونی‌های گسترده که در شرایط فعلی جوامع با آن مواجه‌اند، دگرگونی در عرصه ارتباطات و تکنولوژی‌های اطلاعاتی است که اکثر جوامع (سنتی و مدرن) را فرا گرفته است. فرایند جهانی شدن که با گسترش تکنولوژی‌های اطلاعاتی - ارتباطی نوین همراه بوده از نظر کمی و کیفی گستره ارتباطات انسانی را بسط داده و ارکان مختلف حیات اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار داده است (کوهن و رای، 1386: 20، شولت، 1386: 225).

در این راستا می‌توان به کاربرد روز افزون اینترنت، کامپیوتر، ماهواره و... در بین اقشار مختلف اشاره کرد. گروه‌های اجتماعی مختلف به میزان متفاوتی در معرض این وسایل ارتباطی جدید قرار می‌گیرند و دنیای بومی آن‌ها از طریق این وسایل ارتباطی جدید به جهان جهانی شده پیوند می‌خورد (تاجیک، 1385؛ علیپور، 1385؛ گیبینز و بوریمر، 1381). از آنجا که محتوای غالب در ارتباطات و رسانه‌های مدرن ارزش‌های مدرن و جهانی است، پی‌آمد این ارتباط می‌تواند آشنایی با این ارزش‌ها و چه بسا تأثیرپذیری از آن‌ها باشد.

دگرگونی مناسبات اجتماعی، گسترش جنبش‌ها و حرکت‌های نوگرایانه و شکل‌گیری هویت‌های فراملی، گسترش فرهنگ سیاسی نوین بر پایه ارزش‌های مدرن و تحول ساخت دولت - ملت‌ها از پی‌آمدهای گسترش فزاینده فناوری ارتباطات و به خصوص اینترنت و ماهواره بوده است. این پدیده‌ها جوامع سنتی را با چالش‌ها و مسائل اجتماعی و فرهنگی مواجه ساخته است که آنچه امروز در کشورهای خاورمیانه مثل تونس و مصر می‌گذرد بی‌ارتباط با آن نیست. یکی از پیامدهای جدی که می‌تواند مبنای مسائل مطرح شده باشد تأثیر رسانه‌های مدرن و عوامل جهانی ساز بر اشاعه ارزش‌های جدید و به تبع آن افزایش مطالبات اجتماعی شهروندان و به خصوص جوانان است (مونترز، 2004: 23، فانتو، 2002: 1). به طوری که برخی بسیاری از چالش‌های اجتماعی مربوط به جوانان در ایران را به نوعی با اشاعه ارزش‌های جهانی و مدرن مرتبط دانسته‌اند (قبادزاده، 1381: 192).

پرسشی که در این مقاله مطرح شده و به صورت تجربی آزمون می‌شود این است که، آیا ارتباط بیشتر افراد با عوامل و فرایندهای جهانی ساز با پذیرش ارزش‌های مدرن و به دنبال آن افزایش مطالبات جامعه‌ی آنان مرتبط است؟ این پرسش با مطالعه پیمایشی جمعیتی از دانشجویان بررسی می‌شود.

پیشینه نظری و تجربی

در خصوص نقش رسانه‌های مدرن و جهانی شدن بر ارزش‌ها و نگرش‌های اجتماعی و نیازها و مطالبات اجتماعی مباحث و تحلیل‌های نظری و تجربی زیادی توسط پژوهشگران غیرایرانی مطرح شده است، که متعاقباً در بخش نظری به برخی از آن‌ها اشاره خواهد شد.

در ایران، مباحث مطرح شده در این خصوص عمدتاً بر اساس مطالعات اسنادی است و جنبه تحلیلی دارند. همچنین مطالعات مربوط به جهانی شدن و مطالبات اجتماعی بیشتر براساس یک رویکرد حقوقی دنبال شده است. ذاکریان (1381) در پژوهشی تحت عنوان حقوق و مطالبات افراد در هزاره جدید به این نتیجه رسیده است که جهانی شدن در عرصه فرهنگ، سیاست و ارتباطات به نابودی خرافه پرستی و رشد فکری و فرهنگی منجر شده است و جهان شمولی حقوق و مطالبات بنیادین افراد را که عبارتند از: رعایت آزادی‌های مدنی و سیاسی و دوری از شکنجه، فشار، تبعید و تبعیض را به ارمغان آورده است.

مولایی (1381) در اثری تحت عنوان حق توسعه و جهان شمولی حقوق و مطالبات افراد، معتقد است که با وجود گسترش فرایند جهانی شدن، هنوز چالش‌های بسیاری در ارتقاء حقوق و مطالبات افراد وجود دارد. منشاء این چالش، رو در رویی دو گرایش متضاد اقتصاد لیبرالی از یک طرف و مطالبات اجتماعی عدالت‌خواهانه از طرف دیگر است. در حالی که برای بخشی از حقوق و مطالبات که مربوط به حقوق مدنی، سیاسی و فرهنگی است ابزارهای بین‌المللی لازم تولید شده است ولی در مورد بخشی از حقوق و مطالبات افراد که موصوف به حقوق همبستگی است اقدامات حمایتی بسیار اندکی صورت گرفته است و این برخورد دوگانه و تبعیض آمیز به اجزای مختلف مجموعه حقوق و مطالبات افراد، جنبه جهان شمولی آن را از بین می‌برد.

قیاسی (1383) تاثیر جهانی شدن بر حقوق و مطالبات افراد را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که فرایند جهانی شدن سبب افزایش آگاهی افراد نسبت به حقوق و مطالبات خود شده است. این امر برای کشورهای جنوب ضمن داشتن پیامدهایی نظیر از میان رفتن مشاغل سنتی، تشدید بیکاری، جابجایی و مهاجرت کارگران به کشورهای شمال و گسترش مشاغل بی‌ثبات برای زنان، به دلیل ضعف حاکمیت ملی و سلطه شرکت‌های چند ملیتی بر استقلال حقوق سیاسی-مدنی هم تأثیری منفی داشته و همچنین موجب تضاد ارزشی و فروپاشی نهادهای سنتی ملی و محلی شده است.

زرینی (1385) در تحقیقی تحت عنوان مطالبات شهروندی خانوارهای ساکن جنوب شهر تهران به این نتیجه رسیده است که قانون‌مندی، کارآیی، اجرای عدالت و توسعه علمی و فرهنگی از عمده‌ترین مطالبات شهروندی بوده که پیامد این امر تحقق نظم و امنیت اجتماعی است.

شمس‌پور (1389) در اثری میزان آگاهی زنان از حقوق و مطالبات شهروندی (مطالبات مدنی،

مطالبات فرهنگی، مطالبات سیاسی و مطالبات اجتماعی) خود را در سطح شهر تهران مورد ارزیابی قرار داده که میانگین نمره آگاهی زنان از حقوق شهروندی 11/23 و انحراف معیار 0/726 می‌باشد و در نهایت 35/2 درصد از پاسخ‌گویان آگاهی پایینی از مطالبات شهروندی خود داشتند، 45/6 درصد از آگاهی متوسط و تنها 19/3 درصد از آگاهی بالایی در زمینه حقوق و مطالبات شهروندی خود برخوردار بودند.

در مجموع تحقیقات انجام شده در ایران در خصوص جهانی شدن و مطالبات اجتماعی عمدتاً به جنبه حقوقی توجه داشته و رابطه قرار داشتن در معرض فرایندهای جهانی ساز، از جمله دسترسی به رسانه‌های مدرن، به عنوان یک عامل جهانی ساز با مطالبات جامعه‌ی کمتر مورد آزمون تجربی قرار گرفته است. این مقاله به آزمون این رابطه می‌پردازد.

مبانی نظری پژوهش

موضوع تأثیر رسانه‌ها و مصرف رسانه‌ای بر نیازها و ارزش‌های افراد ذهن صاحب‌نظران حوزه ارتباطات جمعی را به خود مشغول داشته است (رفیع پور، 1378: 5؛ اورنسون، 1386: 112؛ منتظر قائم، 1997: 301). کاستلز معتقد است در هزاره سوم میلادی با گسترش فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی همه کشورهای جهان به طور مستقیم یا غیرمستقیم در معرض تغییرات ساختاری قرار خواهند گرفت. این نوع فناوری‌ها علیرغم نقش تعیین‌کننده‌ای که در فرایند جهانی شدن دارند به خودی خود نسبت به نهادها و فرایندهای اجتماعی عامل تعیین‌کننده محسوب نمی‌شوند، بلکه درکنش متقابل بین ساختارهای اجتماعی و کنشگران نقش یک عامل واسطه‌ای را ایفا می‌کنند و به همین خاطر در مرکز کنش انسانی قرار می‌گیرند (کاستلز، 1387: 375).

در این راستا فانتو و مونتز معتقدند فرایند جهانی سبب افزایش مطالبات جامعه‌ی افراد در حوزه اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می‌شود (مونتز، 2004: 23، فانتو، 2002: 1). به دلیل گسترش وسایل ارتباطی و اطلاعاتی جدید که متناسب با حرکات جهانی به پیش رفته است، دگرگونی در مطالبات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در جوامع امروزی پرشتاب و غافل‌گیر کننده است (علیپور، 1385: 36).

تافلر در این زمینه معتقد است تمدن جدید موج سوم، که با پیدایش و توسعه وسایل اطلاعاتی و ارتباطی همراه شده است، موجب افزایش خواسته‌ها و تقاضاهای اقشار اجتماعی مختلف می‌شود (تافلر، 1970: 121). انفجار اطلاعات و جامعه اطلاعاتی پیام‌آور فرهنگ، تمدن و جامعه جدید شده است که نظام‌های ارزشی، ساختارها، انتظارات، تقاضاها و الگوهای رفتاری خاص خود را به همراه دارد (تاجیک، 1385: 71).

هایبرت در تأیید این نظریه معتقد است وسایل ارتباطی و اطلاعاتی نوین نقش بسیار مهمی در ارائه و شکل‌گیری عقاید ایفا می‌کند. به نظر او در تأثیر وسایل ارتباطی و اطلاعاتی نوین سه زمینه کلی وجود دارد، تأثیر این رسانه‌ها بر شناخت و ادراک، بر تغییر عقیده و ارزش و بر تغییر رفتار و شکل‌گیری مطالبات و حقوق اجتماعی. وی عقیده دارد تغییر ارزش‌ها به آگاه بودن و درک محتوی پیام‌هایی که از این وسایل اشاعه می‌یابد بستگی دارد. اکثر مدارک و شواهد پژوهشی مبین این نظریه هستند که ایجاد عقاید و مطالبات جدید آسان‌تر از تغییر دادن عقاید و مطالبات موجود است (به نقل از مک کوئیل، 1382: 123).

بنابراین در می‌یابیم وسایل ارتباطی و اطلاعاتی نوین جهت معنی بخشیدن به تجربه‌های جدید مخاطب در وی شناخت ایجاد می‌کنند و تجربه‌های مشترک را عمیق‌تر می‌نمایند و روش‌هایی به مخاطبان جهت دستیابی به هدفشان یاد می‌دهند و آنان را به ایده‌ها و مطالبات جدید تشویق می‌نماید و با ارائه و انتقال اطلاعات ارزشی و هنجاری در آنان تغییر ایجاد نموده و در شکل‌گیری عقایدشان نقش ایفا می‌کند. بنابراین وسایل ارتباطی و اطلاعاتی نوین به علت فوق تخصصی شدن این توان را یافته‌اند که از حالت واسطه بودن خارج شده و خود به عنوان منشاء تأثیرات بر افکار عمومی و فرهنگ جوامع ظاهر شوند و عملاً در ترویج زیر ساخت‌های فکری، فرهنگی و مطالبات اجتماعی نقش بسیار مهمی داشته باشند (رابین کوهن، 1386: 20، شولت، 1386: 225).

از این رو رسانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی، مصرف‌کنندگان خود را بر آن می‌دارند تا بیش از نیازهای خود تقاضا داشته باشند، تورم تقاضاها و متراکم شدن آن بار اضافی دولت‌ها را که در سطح جهانی کارکردهای عمومی اندکی دارند با مشکل مواجه نموده است. بار اضافی، توان و امکانات اندک بهره‌مندی عمومی در مقابل متورم شدن رو به ازدیاد مطالبات جامعه‌ی، به فشار بیش از حد بر دولت‌ها و حاکمیت‌های ملی منجر می‌گردد (گیبینز و بوریمر، 1999: 123).

مطالبات اجتماعی و سیاسی که در اثر مصرف رسانه‌ای در کشورهای کمتر توسعه یافته شکل می‌گیرد عمدتاً ناشی از انتقال آراء و اندیشه‌های بیرون از حوزه سرزمینی است. این مطالبات چه بسا که اساساً با زیر ساخت‌های اجتماعی و سیاسی این کشورها متباین است و از این رو دولت‌ها برای تن دادن به تقاضاها باید از چیزی پیروی کنند که اساساً با شیوه‌های حاکمیتی آن‌ها در تضاد قرار دارد. بنابراین آراء و اندیشه‌ها که به وسیله رسانه‌ها به مردم جوامع تبلیغ می‌شود سبب ایجاد انتظار در ارائه شیوه‌های رفتاری فراتر از توان حاکمیت‌شان می‌گردد (فضل الله پور، 1381: 85).

در بعد فرهنگی همان گونه که گیبینز و بوریمر اشاره می‌کند، از جهاتی فرهنگ‌های جهانی و فراملی از لحاظ ارزش‌ها، باورها، اعتقادات و جهت‌گیری‌های شهروندان می‌توانند

سردرگمی‌هایی را به وجود آورده، انتظارات و تقاضاهای آنها را افزایش داد و موجب تشدید تقابل میان خاص‌گرایی و عام‌گرایی شوند (گیبینز و بوریمر، 1999:123). این وضعیت مشکلات عدیده‌ای را برای دولت‌ها به وجود آورده است. تغییر جهت وفاداری شهروندان از دولت ملی به سوی اجتماعات فرمللی خود می‌تواند نمودی از این تحول به شمار رود.

مباحث نظری مطرح شده در فوق بر این امر دلالت دارند که ارتباط بیشتر با فضاهای غیربومی و استفاده بیشتر از رسانه‌های ارتباطی مدرن عملاً افراد را در معرض فرایندهای جهانی ساز قرار می‌دهند و آنها را بیشتر با ارزش‌های مدرن آشنا و به آنها متمایل می‌سازد؛ زیرا ارزش‌های غالب در فضای ارتباطات جهانی و محتوای رسانه‌های مدرن، ارزش‌های مدرن می‌باشد. از طرف دیگر گرایش به ارزش‌های مدرن موجب تغییر مطالبات اجتماعی می‌شود. بنابراین فرضیه‌ای که در این مقاله آزمون می‌شود این است که هر چه افراد بیشتر در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار بگیرند، گرایش بیشتری به ارزش‌های مدرن پیدا می‌نمایند و مطالبات جامعه‌ی آنها افزایش می‌یابد.

روش تحقیق

در این تحقیق از آنجا که هدف آزمون رابطه بین قرار داشتن در معرض فرایندهای ارتباطی جهانی‌ساز با ارزش‌های مدرن و مطالبات جامعه‌ی بود، ضرورت داشت تا شمار واحدهای مورد مطالعه در حدی باشد که بتوان نتایج را به جمعیت مورد مطالعه تعمیم داد و آزمون‌های آماری لازم را به کاربرد. به همین دلیل از روش پیمایشی استفاده شد و اطلاعات مورد نیاز درباره متغیرها از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. همچنین با توجه به اینکه متغیرهای اصلی مورد بررسی در سطح ترتیبی سنجیده می‌شوند اما دامنه بلندی دارند، با تسامح از آزمون‌های آماری سطح سنجش فاصله‌ای استفاده شد، که در پژوهش‌های اجتماعی معمول است. رابطه متغیرهای زمینه‌ای، که سطح سنجش اسمی داشته‌اند، با متغیرهای وابسته با مقایسه میانگین آزمون شده است.

جمعیت مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه تربیت معلم تهران در سال تحصیلی 1386-1387 بودند. از این جمعیت یک نمونه 352 نفره از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای شامل دانشکده، گروه و رشته تحصیلی، انتخاب شد.

تعریف عملیاتی متغیرها

مفاهیم و متغیرهای اصلی مورد بررسی عبارتند از: مطالبات جامعه‌ی (متغیر وابسته)، گرایش به ارزش‌های مدرن (متغیر واسطه) و فرایند جهانی شدن (متغیر مستقل)، که تعریف نظری و

عملیاتی آن‌ها به شرح زیر مطرح می‌شود. مطالبات جامعه‌ی¹ انتظارات، خواسته‌ها و تقاضاهایی که شهروندان از کارگزاران و مدیران جامعه دارند. مارشال (1998) مطالبات جامعه‌ی را به سه بعد تقسیم می‌کند مطالبات اجتماعی، مطالبات سیاسی و مطالبات فرهنگی (کیت، 1381: 222).

مطالبات جامعه‌ی هر یک از پاسخ‌گویان بر اساس امتیازی که از ترکیب 12 گویه کسب می‌کند، محاسبه می‌گردد. همه سؤالات مطالبات جامعه‌ی بر اساس مقیاس پنج قسمتی (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) سنجیده شده و برای سهولت مقایسه، همه مقیاس‌ها به دامنه 1 تا 100 تبدیل شدند. سه بعد مطالعات جامعه‌ی با معرفه‌هایی به شرح زیر سنجیده شدند و اندازه آلفای کرونباخ برای هر سه بعد بین 0/70 تا 0/72 بود که حاکی از پایایی رضایت بخشی است.

مطالبات اجتماعی: برابری در فرصت‌ها (آموزش، بازار کار و غیره)، استحقاق بهره‌مندی از خدمات بهداشتی، مزایای رفاهی و خدمات اجتماعی در مواقع بیکاری یا ناتوانی برای کار، استحقاق برخورداری از یک استاندارد معین آموزشی استفاده شد.

مطالبات سیاسی: حق رأی و تصدی مسئولیت در سطوح مختلف حکومت، گردهمایی و تشکیل انجمن و آزادی اطلاعات استفاده شده است.

مطالبات فرهنگی: دستیابی کامل به فرهنگ و زبان اکثریت، حق حفظ زبان‌ها و فرهنگ‌های اقلیت و برابری آموزش.

سنجه مطالبات جامعه‌ی که حاصل جمع نمرات پاسخ‌گویان از تمامی گویه‌های ابعاد سه گانه بالا است، پس از بررسی آلفای کرونباخ و تحلیل عامل محاسبه شد. آلفای کرونباخ این سنجه 0/71 و در ضمن تمامی گویه‌ها توسط آزمون بارتلت (Kmo) تأیید شده و سنجه کفایت نمونه‌گیری اولکین مایزر- کایزر آن‌ها 0/76 (با سطح معنا داری 0/000) به و واریانس تبیین شده این سنجه 0/52 دست آمد.

براساس تحلیل عاملی² که بر روی اجزای مطالبات جامعه‌ی انجام گرفته، این مفهوم در بین پاسخ‌گویان دارای سه بعد³ اساسی است. هر بعد (عامل) متشکل از اجزایی (گویه‌ها) است که دارای معنای مشترک هستند. براساس نتایج تحلیل عاملی گویه‌های مطالبات جامعه‌ی که در جدول (2) منعکس گردیده، مطالبات جامعه‌ی دارای سه بعد اساسی مطالبات اجتماعی،

1. Social demands
2. Factor Analysis
3. Dimension

مطالبات سیاسی و مطالبات فرهنگی است. این ابعاد به ترتیب اهمیتی که در تشکیل مفهوم کلی مطالبات جامعوی دارند، در جدول (1) تحت عناوین عامل (1)، (2) و (3) معرفی شده‌اند.

جدول 1. نتایج تحلیل عملی گویه‌های مطالبات جامعوی (تعداد پاسخ‌گو = 352)

عامل (3)	عامل (2)	عامل (1)	گویه‌های مطالبات جامعوی
		0/80	1. در شرایط جامعه ایران لازم است سهمیه بندی جنسیتی در کنکور اعمال شود.
		0/74	2. شایسته سالاری از ضروریات جامعه است، دولت باید به توسعه آن بپردازد.
		0/72	3. چون افزایش فعالیت‌های آموزشی و اقتصادی زنان به وظایف همسری و مادری آنها لطمه می‌زند، نباید زنان را به فعالیت‌های بیرون از خانه تشویق کرد.
		0/71	4. شهروندان حق دارند زندگی مناسب، سرشار از سلامتی و رفاه داشته باشند، دولت باید این نیاز را برطرف نماید.
		0/53	5. امکانات آموزشی از بیت‌المال است و کسانی که ارزش‌های دینی و ملی را اعتقاد ندارند نباید از آن بهره‌مند شوند.
	0/71		6. برای توسعه سیاسی در جامعه، دولت باید سازوکارهای مناسبی ایجاد نماید تا شهروندان بتوانند بر عملکرد مدیران حاکم بر جامعه، نظارت نمایند
	0/71		7. همه شهروندان حق دارند در جامعه بدون توجه به پایگاه طبقاتی، و قومی خود شرایط یکسانی برای تصدی مسولیت در سطوح مختلف حکومت را داشته باشند.
	0/67		8. دولت باید در عرصه مطبوعات شرایطی را فراهم نماید تا مردم بتوانند بدون ترس حرفشان را بزنند و از مقامات هراسی به دل راه ندهند
	0/52		9. اعتصاب کارگران و کارمندان به جامعه لطمه می‌زند و آن‌ها نباید مجاز باشند برای مطالبات صنفی خود دست به اعتصاب بزنند
0/73			10. برای توسعه و پیشرفت اجتماعی فرهنگی باید موقعیت‌ها و فرصت‌های آموزشی در جامعه به گونه‌ای برابر، فارق از هرگونه برتری نژاد، رنگ، زبان و قوم توزیع گردد.
0/61			11. دولت باید شرایطی را فراهم نماید، تا تمامی گروه‌های قومی توانایی استفاده از فرهنگ و زبان خود را داشته باشند
0/41			12. زبان رسمی کشور فارسی است و انتشار مجله و کتاب به زبان‌های قومی به وحدت ملی کشور آسیب می‌رساند

ارزش‌های مدرن

ارزش‌های مدرن پیچیده و گسترده هستند و علی‌رغم نزدیکی آراء صاحب نظران در مورد ارزش‌های مدرن هنوز یک اجماع قطعی در این خصوص وجود ندارد. در آراء صاحب نظران معمولاً یک یا چند ارزش که مرتبط با مباحث خاصی هستند بررسی می‌شوند و کمتر پیش

می‌آید که نویسنده‌ای به مجموعه این ارزش‌ها پرداخته باشد. به همین خاطر در این تحقیق تلاش شد تا برجسته‌ترین ارزش‌های مدرن از منابع گوناگون استخراج شوند. ارزش‌های مدرن انتخاب شده عبارتند از: انسان‌گرایی، فردگرایی و آزادی که همراه با فرایند جهانی شدن گسترش چشمگیری پیدا کرده‌اند و براساس دیدگاه اکثر صاحب‌نظران از مشخصه‌های دنیای مدرن به حساب می‌آیند و در عین حال با ارزش‌های بومی تفاوت‌های بیشتری دارند و می‌توانند موجب شکل‌گیری مطالباتی شوند که با چارچوب‌های کلی نظام اجتماعی و سیاسی هماهنگ نیستند. در اینجا توجه نظری و تعریف ارزش‌های سه‌گانه منتخب به اختصار مطرح می‌شود.

انسان‌گرایی

یکی از مهمترین ارزش‌های جدید که شاید بتوان گفت در طول تاریخ بشر بی‌سابقه بوده و در هیچ فرهنگی تا قبل از آن وجود نداشته، انسان‌گرایی است که بر مبنای آن «همه چیز و همه کار» باید در «خدمت انسان» باشد. در حقیقت انسان مدرن، خدمت به انسان را یگانه و نخستین هدف خود می‌داند (ملکیان، 1381: 44). با توجه به اهمیت این ارزش در جوامع مدرن است که برخی بر این باورند که در فرهنگ‌های جنوب، نه تنها سنت برای خدمت به انسان نیست که انسان نیز برای خدمت به سنت می‌باشد. درحالی‌که دنیای مدرن همیشه و همه جا از ما می‌خواهد که سنت را بری انسان بخواهیم و نه انسان را برای سنت (کاجی، 1378: 23).

تا پیش از عصر مدرن انسان خود را جزء ناچیزی از کائنات می‌شمرد. امروزه بر خلاف گذشته که «زندگی راستین» را «نوعی فعالیت به قصد آماده شدن برای دنیای دیگر» قلمداد می‌کردند (مهدی زاده طالشی، 1374: 27-28)، انسان مدرن «مرکز و معنی زندگی و آرمان آن» را در خود «زندگی معمولی» و عادی انسان در این جهان جستجو می‌کند.

این برداشت از زندگی، در بردارنده ژرف‌ترین دریافتی از آزادی است که بشر مدرن به آن دست یافته است. براساس این برداشت مرکز و محور هستی انسان است و انسان موجودی خود سامان می‌باشد (عظیمی، 1371: 9، کاجی، 1378: 148، قاضیان، 1371: 22، نولان و لنسکی، 1380: 345، نوذری، 1380: 28). انسان‌گرایی با سه معرف ارزش‌مند بودن انسان، معیار بودن انسان و دنیاگرایی سنجدیده شده است.

ارزش‌مندی انسان

انسان‌گراها معتقدند که هیچ چیز و هیچ کس با ارزش‌تر و مهم‌تر از انسان نیست.

معیار بودن انسان

براساس ارزش انسان‌گرایی، انسان ملاک و معیار همه چیز است و همه چیز باید در خدمت وی باشد.

دنیابگرایی

انسان‌گراها، به امور دنیوی توجه خاص دارند و هدف از زندگی را لذت بردن و زندگی آباد و آرام دانسته و این جهان را با اهمیت می‌دانند.

برای سنجش انسان‌گرایی گویه‌هایی به کار رفت که معرف ارزش‌های سه گانه فوق باشند. آلفای کرونیخ سنجه انسان‌گرایی برابر با 0/75 و اندازه سنجه کفایت نمونه‌گیری اولکین- مایزر آن 0/82 که حاکی از پایایی و اعتبار رضایت بخش سنجه است.

فردگرایی

فردگرایی مبتنی بر حفظ حقوق و تضمین استقلال فردی انسان‌هاست، یعنی اینکه حق دارم همان گونه باشم که می‌خواهم و اراده‌های دیگر بر من تحمیل نشود. فرد باید بتواند «فردیت» خود را به شیوه‌ای که به نظرش «معقول می‌آید» پرورش دهد (مهدی زاده طالشی، 1374: 142).

از نظر جهاننگلو «مهمترین محور تجدد شکل‌گیری فرد مدرن است» و آن را «چهره اصلی جهان مدرن» قلمداد می‌کند. به نظر او «تجدد» را می‌توان نظامی از اندیشه‌ها و ارزش‌ها دانست که به پیدایش جهان مدرن انجامیده است. از این جهت تمدن مدرن با سایر تمدن‌ها و فرهنگ‌ها از بنیاد متفاوت است؛ چون این تمدن اولین و تنها تمدنی است که به فرد به مثابه موجودی اخلاقی، خود مختار و مستقل بها می‌دهد (جهاننگلو، 1374: 51-52).

کانت در مبحث «خودگروی» به شکل‌گیری فرد مدرن، مستقل و... در سه سطح شناسایی «شعور فردی»، «ذوق فردی» و «عمل فردی» می‌پردازد. هر یک از این انواع به حوزه‌های معینی مربوط می‌شود. اولی به منطق، دومی به زیبا شناختی و سومی به عمل یا اخلاق (هودشتیان، 1373: 57). همه اندیشمندانی که سده 18 را سزاوار نام عصر روشنگری ساختند؛ «حقوق فردی را بر آزادی ذاتی شخص انسان بنیان گذارند و استدلال مربوط به بدیهی بودن حقوق فردی را تکرار کردند» (بوردو، 1378: 42). نکته قابل توجه درباره فردگرایی این است که فردگرایی را بیشتر باید وظیفه تلقی کرد تا حق، یعنی اینکه فرد برای تحقق و حفظ حقوق و فردیت خود، قبل از هر چیز باید مراقب باشد که حقوق و فردیت دیگران را تضییع نکند، انسان‌ها تا جایی حق دارند بر طبق «اراده خاص خود» عمل کنند که حقوق و آزادی‌های دیگران را زیر پا نگذارند (بوردو، 1378: 47).

سنجه فردگرایی: سنجه فرد گرایی که حاصل جمع نمرات پاسخ‌گویان از 7 گویه است، پس از بررسی آلفای کرونباخ و تحلیل عامل مشخص شد. آلفای کرونباخ سنجه فردگرایی 0/71 و سنجه کفایت نمونه‌گیری اولکین مایزر آن 0/70 به دست آمد.

آزادی

آزادی فردی به معنای واقعی شامل برخورداری از فرصت برای واقعیت بخشیدن به خود است. به عبارت دیگر برای دستیابی موثر به خود واقعیت بخشی، به منابعی مشخص یعنی اختیار و توانمندی‌ها نیاز است. پس برخورداری از این منابع بایستی جزئی از خود آزادی به شمار آید (گری، 1381: 94).

متفکران لیبرال معتقدند، اگر آزادی فردی هدف نهایی انسان‌ها باشد، هیچ کس حق ندارد دیگران را از آن محروم کند و به طریق اولی حق ندارد به بهای محروم کردن دیگران از آزادی، خود از آزادی بیشتری بهره گیرد به عبارت دیگر اگر نمی‌خواهیم فطرت انسانی خود را تحقیر یا انکار کنیم باید در حفظ حداقل قلمرو آزادی فردی تلاش کنیم (توحیدفام، 1383: 65، ساندل، 1374: 24-30).

گرایش به آزادی با معرف‌های آزادی اندیشه و مذهب، آزادی بیان، آزادی هنری و ادبی مورد بررسی قرار گرفت. آلفای کرونباخ سنجه آزادی‌گرایی برابر با 0/80 سنجه کفایت نمونه‌گیری اولکین - مایزر آن 0/86 می‌باشد.

سنجه ارزش‌های مدرن

سنجه ارزش‌های مدرن که حاصل جمع نمرات تمامی گویه‌های مربوط به سه بعد انسان‌گرایی، فردگرایی و آزادی است، پس از بررسی آلفای کرونباخ و تحلیل عامل با 24 گویه ساخته شد. ضریب آلفای کرونباخ این سنجه 0/80 و سنجه کفایت نمونه‌گیری اولکین مایزر آن‌ها برابر 0/85 می‌باشد که در حد کاملاً رضایت بخشی است.

در معرض فرایند جهانی بودن

«جهانی شدن عبارت است از: فرایند فشردگی فزاینده زمان و فضا که به واسطه آن مردم دنیا کم و بیش و به صورتی نسبتاً آگاهانه در جامعه جهانی واحد ادغام می‌شوند» به بیان دیگر جهانی شدن معطوف به فرایندی است که در جریان آن فرد و جامعه در گستره‌ای جهانی با یکدیگر پیوند می‌خورند

(رابرتسون¹، 23:1996، البرو²، 9:1389، هاروی³، 9:1989، گیدنز⁴، 17:1991).

برای سنجش در معرض فرآیند جهانی قرار داشتن از معرف‌هایی نظیر تجربه فضای سایبرنتیک از طریق تعاملات شبکه‌های ارتباطی کامپیوتری (به ویژه اینترنت)، مصرف رسانه‌های تصویری مدرن مثل تلویزیون‌های ماهواره‌ای، مسافرت به کشورهای خارجی غیر زیارتی یا اقامت در آنجا، اقامت اعضای خانواده و دوستان نزدیک در خارج از کشور و میزان ارتباط با آن‌ها استفاده می‌شود.

فضای سایبرنتیک، فضای مفهومی بسیار پیچیده و گسترده‌ای را در بر می‌گیرد. لیکن آنچه که در این گستره مورد اتفاق نظر قرار دارد این است که فضاهای ارتباطی شبکه‌های کامپیوتری جزء مهم و اساسی فضای سایبرنتیک محسوب می‌شود. تجربه فضاهای ارتباطی مجازی (بطور خاص اینترنت) با دو سوال سنجیده می‌شود.

سابقه: طول مدتی که از آشنایی فرد با فضای سایبرنتیک می‌گذرد.

مدت: مدت زمانی که در شبانه روز فرد به‌طور متوسط صرف تجربه فضای سایبرنتیک می‌کند (دوران، 1381: 131).

همه سؤالات میزان در معرض فرآیند جهانی قرار گرفتن بر اساس گزینه‌های پاسخ 4 قسمتی، اصلاً (صفر)، کم (1)، متوسط (2) و زیاد (3)، سنجیده شده است. مقیاس در معرض فرآیندهای جهانی قرار داشتن بر اساس جمع نمرات معرف‌های فوق ساخته شد. آلفای کرونباخ این سنجه 0/80 می‌باشد که حاکی از پایایی رضایت بخش سنجه است.

یافته‌های توصیفی

ویژگی‌های جمعیتی

از نمونه مورد بررسی (352 نفر)، 41/3 درصد افراد مرد و 58/7 درصد زن هستند. میانگین سنی دانشجویان 21 سال با انحراف معیار 1/7 می‌باشد. حداقل سن 18 و حداکثر سن 30 سال است. علاوه بر این به لحاظ مذهب، 80/9 درصد پاسخ‌گویان شیعه، و 10/9 سنی هستند و حدود 8/2 درصد مذهب خود را مشخص ننموده‌اند.

1. Robertson
2. Alberw
3. Harvey
4. Giddens

در معرض فرایند جهانی قرار گرفتن

در بین عناصر در معرض فرایند جهانی قرار گرفتن بالاترین میزان مربوط به استفاده از کامپیوتر و اینترنت و پایین‌ترین میزان به ترتیب مربوط به ارتباط با دوستان اینترنتی (خارجی)، مسافرت و اقامت در خارج از کشور می‌باشد. این تفاوت از این جهت قابل توضیح است که دسترسی به کامپیوتر و اینترنت با توجه به موقعیت پاسخ‌گویان، بیشتر برای آن‌ها فراهم می‌باشد تا مسافرت و اقامت در خارج از کشور. نکته قابل توجه در مقیاس در معرض فرایند جهانی قرار گرفتن این می‌باشد که اکثریت افراد (63/9 درصد) در حد ضعیفی در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار دارند و بقیه به میزان متوسط در معرض چنین فرایندی قرار گرفته‌اند. با این حال میانگین مقیاس در معرض فرایندهای جهانی قرار گرفتن در مجموع در حد متوسط (58 از 100)¹ است.

مطالبات جامعه‌ی

یافته‌های مربوط به مطالعات جامعه‌ی (جدول 3)، که با سه بعد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سنجیده شده است، نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان انتظارات و مطالبات جامعه‌ی زیادی دارند. بالاترین میانگین مطالبات جامعه‌ی (78)، مربوط به بعد مطالبات اجتماعی است و کمترین آن (42)، مربوط به بعد مطالبات سیاسی است. با این حال میانگین مطالبات جامعه‌ی نزد پاسخ‌گویان، در حد متوسط (54/7) می‌باشد. کمترین انحراف معیار (12) مربوط به بعد مطالبات اجتماعی و بیشترین انحراف معیار (17)، مربوط به بعد مطالبات سیاسی است. ارقام انحراف معیار گویای آن است که پراکندگی دیدگاه دانشجویان مورد مطالعه در بعد مطالبات سیاسی و فرهنگی بیش از مطالبات اجتماعی است. در مجموع در همه ابعاد مطالبات جامعه‌ی حدود نیمی از پاسخ‌گویان مطالبات در حد بالایی دارند.

جدول 2. ابعاد مطالبات جامعه‌ی و میزان موافقت پاسخ‌گویان با آن‌ها (تعداد پاسخ‌گو = 352)

ابعاد مطالبات جامعه‌ی	پاسخ معتبر	بالا	متوسط	پایین	میانگین	انحراف معیار
مطالبات اجتماعی	352	49/7	41/5	8/8	78/0	12
مطالبات سیاسی	352	46/9	25/0	28/1	42/0	17
مطالبات فرهنگی	352	50/6	24/7	24/7	44/0	16
مطالبات جامعه‌ی	352	49/1	30/4	20/5	54/7	15

1. پیشتر در قسمت روش اشاره شد که همه سنجها به دامنه 0 تا 100 تبدیل شده اند تا قابل مقایسه گردند.

ارزش‌های مدرن

جدول 3 گویای آن است که گرایش پاسخ‌گویان به ابعاد مختلف ارزش‌های مدرن متفاوت است. پاسخ‌گویان به آزادی بیش از انسان‌گرایی و فردگرایی گرایش داشتند. فراوانی نسبی در سطوح مختلف گرایش به ارزش‌های مدرن و ابعاد آن و نیز میانگین این ارزش‌ها حاکی از گرایش متوسط به پایین دانشجویان به ارزش‌های مدرن است. به طوری که میانگین گرایش به آزادی 48 و میانگین سایر ابعاد و نیز مقیاس ارزش‌های مدرن اندکی کمتر از 40 (37-39) است. انحراف معیار حدود 12 تا 13 در همه ارزش‌های مدرن نشان‌دهنده آن است که پراکندگی دانشجویان از حیث گرایش به این ارزش‌ها نسبتاً مشابه است.

جدول 3. ابعاد ارزش‌های مدرن و میزان موافقت پاسخ‌گویان با آن‌ها

ابعاد ارزش‌های مدرن	تعداد	بالا	متوسط	پایین	میانگین	انحراف معیار
آزادی	352	48/0	44/3	7/7	02.48	13/6
انسان‌گرایی	352	4/3	64/6	31/1	6.34	13/8
فردگرایی	352	4/5	43/3	51/1	1.38	12
مقیاس ارزش‌های مدرن	352	18/93	51/06	30/0	2.39	13/13

یافته‌های تبیینی

به منظور بررسی رابطه متغیرهای زمینه‌ای با مطالبات جامعه‌ی و ارزش‌های مدرن از آزمون‌های T و F استفاده شده است که نتایج در جدول 4 نشان داده شده است. از نظر مطالبات جامعه‌ی بین زنان و مردان تفاوت معناداری در سطح 05/0 وجود دارد و زنان مطالباتشان بیش از مردان است. این تفاوت ناشی از تفاوت زنان و مردان در مطالبات اجتماعی است؛ زیرا در دو بعد مطالبات سیاسی و فرهنگی بین دو جنس تفاوتی وجود ندارد. از نظر گرایش به ارزش‌های مدرن هم بین زنان و مردان مورد مطالعه در این نمونه تفاوتی دیده نمی‌شود.

تفاوت مشاهده شده بین زنان و مردان در بعد مطالبات اجتماعی و به تبع آن مقیاس مطالبات جامعه‌ی هم اندک است (اختلاف میانگین حدود 1). به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که تقریباً زنان و مردان دانشجو تفاوت چندانی از حیث مطالبات جامعه‌ی ندارند. شاید بتوان نتیجه گرفت که موقعیت دانشجویی و آشنایی دانشجویان با افکار ارزش‌های جدید در محیط دانشگاه، تفاوت‌های جنسیتی مورد انتظار در نگرش‌ها را به حداقل می‌رساند. با وجود این، شاید به خاطر محرومیت‌های بیشتر زنان در جامعه مطالبات اجتماعی زنان دانشجو اندکی بیشتر از مردان است.

جدول شماره 4، رابطه متغیرهای زمینه‌ای با مطالبات جامعه‌ی و ارزش‌های مدرن

متغیر وابسته	متغیر مستقل	میانگین	آزمون T
مطالبات اجتماعی	زن	19/78	Sig = 0/001 N = 352
	مرد	18/65	
مطالبات سیاسی	زن	17/04	Sig = 0/968 N = 352
	مرد	17/05	
مطالبات فرهنگی	زن	8/42	Sig = 0/823 N = 352
	مرد	8/45	
مقیاس مطالبات جامعه‌ی	زن	45/24	Sig = 0/05 N = 352
	مرد	44/16	
ارزش‌های مدرن	زن	70/04	Sig = 0/73 N = 352
	مرد	70/49	

به منظور بررسی رابطه در معرض فرایند جهانی (رسانه‌های ارتباطی نوین) قرار گرفتن با گرایش به ارزش‌های مدرن و مطالبات جامعه‌ی از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شده است. همان‌گونه که جدول 5 نشان می‌دهد بین فرایند جهانی شدن و مطالبات جامعه‌ی همبستگی معنادار ضعیفی (0/10) وجود دارد و با قرار گرفتن بیشتر افراد در معرض فرایند جهانی مطالبات جامعه‌ی آن‌ها افزایش می‌یابد. با وجود این، رابطه قرار گرفتن در معرض فرایند جهانی با ابعاد مطالبات جامعه‌ی معنادار نبود.

رابطه قرار گرفتن در معرض فرایندهای جهانی با ارزش‌های مدرن هم ضعیف (0/2) اما اندکی بیشتر از رابطه آن با ارزش‌های مدرن است. به این ترتیب هرچه افراد بیشتر در معرض فرایند جهانی شدن قرار بگیرند گرایش آن‌ها به ارزش‌های مدرن افزایش خواهد یافت. همبستگی بین ارزش‌های مدرن و مطالبات جامعه‌ی هم نسبتاً ضعیف اما بیشتر از بقیه رابطه‌هاست (0/3). بنابراین افرادی که گرایش بیشتری به ارزش‌های مدرن دارند دارای مطالبات جامعه‌ی بیشتری هستند. این روابط حاکی از آن است که در معرض فرایند جهانی قرار داشتن هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم (از طریق گرایش به ارزش‌های مدرن با مطالبات جامعه‌ی رابطه دارد و آن را افزایش می‌دهد. در عین حال رابطه مستقیم آن به میزانی ضعیف است که می‌توان آن را نادیده گرفت. بنابراین بیشترین رابطه اثر قرار گرفتن در معرض فرایندهای جهانی ساز از طریق اثر آن بر گرایش به ارزش‌های مدرن است.

جدول شماره 5. همبستگی بین متغیرهای مستقل و واسط با متغیر وابسته

متغیر	نوع آزمون	فرایند جهانی	ارزش‌های مدرن	مطالبات اجتماعی	مطالبات فرهنگی	مطالبات سیاسی	مقیاس مطالبات جامعه‌وی
فرایند جهانی	پیرسون معناداری	-	0/20 0/001	0/081 0/133	0/096 0/774	0/097 0/395	0/104 0/05
ارزش‌های مدرن	پیرسون معناداری	0/20 0/001	-	0/31 0/000	0/026 0/628	0/20 0/001	0/30 0/000

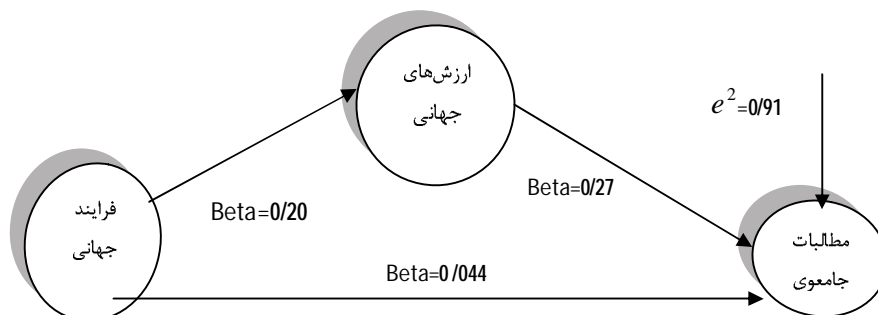
جدول 6. ضرایب مسیر متغیرهای مستقل با مطالبات جامعه‌وی به عنوان متغیر وابسته¹

همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	f فیشر	سطح معناداری	Beta	t	Sig
0/30	0/090	14/007	0/000	(Constant)	18/25	0/000
				ارزش‌های مدرن	0/27	0/000
				فرایند جهانی	-0/044	0/05

جدول 7. اثرات مستقیم و غیر مستقیم فرایند جهانی شدن با متغیر واسط ارزش‌های جهانی بر مطالبات جامعه‌وی

مقدار	اثر
0/044	مستقیم
$0/27 \times 0/20 = 0/054$	غیر مستقیم (فرایند جهانی × ارزش‌های جهانی)
$(0/044) + (0/054) = 0/098$	کل اثر (جمع مستقیم و غیر مستقیم)

1. رگرسیون برای دو متغیر با دو روش اینتر و گام به گام محاسبه شد و نتایج تفاوتی نداشت.

مدل تحلیل مسیر

خلاصه و نتیجه‌گیری

با توجه به معرف‌هایی که برای قراردادن در معرض فرایند جهانی شدن در نظر گرفته شد، در مجموع اکثریت افراد، (64 درصد) در حد ضعیفی در معرض فرایندهای جهانی شدن قرار داشتند و بقیه به میزان متوسطی در معرض چنین فرایندی بودند. پایین بودن این مقیاس عمدتاً به مواردی مثل ارتباطات خارجی، سفر خارجی و داشتن دوستانی در خارج از کشور و... مربوط می‌شود ولی از نظر استفاده از رسانه‌های جدید به خصوص استفاده از اینترنت وضعیت متفاوت است. اکثریت پاسخ‌گویان به این رسانه دسترسی داشتند و از آن استفاده می‌کردند. با آنکه افراد از نظر ارتباطات جهانی یا قرار داشتن در معرض فرایندهای جهانی، به خصوص صورت‌های غیر رسانه‌ای آن، در حد ضعیفی هستند، اما از نظر مقیاس گرایش به ارزش‌های جهانی و مطالبات جامعه‌ی وضع چنین نیست. گرایش افراد به ارزش‌های جهانی در حد متوسط پایین (میانگین 48 از 100) است و فقط حدود 30 درصد از پاسخ‌گویان گرایش پایینی به ارزش‌های مدرن دارند. با وجود این در میان ابعاد ارزش‌های مدرن، گرایش به آزادی به صورت بارزتری بیشتر از بقیه ابعاد است و فقط کمتر از 10 درصد از دانشجویان مورد مطالعه گرایش ضعیفی نسبت به آن دارند. همچنین مطالبات جامعه‌ی پاسخ‌گویان در حد بالایی قرار داشت (میانگین 77 از 100). این امر می‌تواند نشانه آن تلقی شود که با آنکه محدودیت‌های ارتباط واقعی با جهان خارج (سفر) برای پاسخ‌گویان و همین‌طور بخش قابل ملاحظه‌ای از جمعیت ایران وجود داشته است اما امکان ارتباط رسانه‌ای و مجازی باعث شده تا ارزش‌های جهانی تا حد قابل ملاحظه‌ای در بین آنان گسترده شود و مطالبات جامعه‌ی آنان افزوده شود.

در ارتباط با فرضیه تحقیق، با استنباط از نظریه گیبینز و بوریمر (1999؛ 1381) و هایپرت (به نقل از مک گوئیل، 1382) چنین فرض شده بود که در معرض فرایندهای جهانی ساز و رسانه‌های نوین جهانی قرار گرفتن موجب گرایش به ارزش‌های مدرن می‌شود که پیامد آن

افزایش مطالبات جامعوی افراد می‌باشد.

همان‌طور که ملاحظه گردید نتایج تحقیق نشان داد، در معرض فرایندهای جهانی قرار گرفتن، به نحوی که در این مقاله تعریف عملیاتی شده، رابطه ضعیف و تقریباً غیرمعناداری با مطالبات جامعوی افراد داشت. در عین حال در معرض فرایندهای نوین از جمله رسانه‌های مدرن قرار داشتن بر گرایش به ارزش‌های جهانی و از طریق آن‌ها بر مطالبات جامعوی اثر مثبت داشت. فقدان رابطه مستقیم معنادار و ضعف رابطه غیر مستقیم، به معنای فقدان تأثیر و تأثر میان در معرض وسایل اطلاعاتی-ارتباطی نوین قرار گرفتن و مطالبات جامعوی نیست، بلکه نشان دهنده پیچیدگی رابطه و بنابراین آثار متقابل و متفاوت سطحی، عمیق، کوتاه مدت و بلند مدتی است که میان این دو متغیر به‌ویژه در حضور دیگر متغیرهای زندگی اجتماعی می‌توان تصور کرد. علاوه بر این با توجه به اثرگذاری تأخیری وسایل ارتباط جمعی، چنین می‌نماید که تأثیر این رسانه در بلند مدت ضمن برخورد افراد با وقایع زندگی نمود بیشتری پیدا نماید. فقدان این رابطه از این جهت قابل توجیه است که ثبات آمادگی‌های روانی افراد در برابر فشار وسایل ارتباطی مقاومت می‌نماید.

اما وجود رابطه معنا دار میان گرایش به ارزش‌های مدرن با مطالبات جامعوی حاکی از این معناست که افراد هر چه بیشتر به ارزش‌های مدرن گرایش پیدا نمایند، مطالبات جامعوی آن‌ها هم افزایش می‌یابد. با تأیید نظریه گیبینز و بوریمر روی دیگر این سکه بدین معناست که افراد وقتی به یک چیز نیاز پیدا می‌نمایند که آن چیز برای آن‌ها ارزشمند باشد. اگر افراد به چیزی احساس نیاز پیدا نمی‌کنند به این دلیل است که آن چیز برای آن‌ها ارزشمند نیست. بنابراین، این ارزشمندی است که احساس نیاز به وجود می‌آورد. پس ما می‌توانیم با تغییرات ارزشی در افراد نیازهای متفاوت در آن‌ها به وجود آوریم. از این‌رو نفس در معرض وسایل ارتباطی قرار گرفتن ایجاد نیاز نمی‌نماید، بلکه ارزش‌هایی که از طریق این وسایل اشاعه می‌یابد احساس نیاز به وجود می‌آورد. این یافته تا حد زیادی موید نظر کاستلز می‌باشد. به نظر او گسترش فناوری‌های ارتباطی، علیرغم نقش تعیین کننده‌ای که در فرایند جهانی شدن دارند به خودی خود نسبت به نهادها و فرایندهای اجتماعی عامل تعیین کننده محسوب نمی‌شوند بلکه درکنش متقابل بین ساختارهای اجتماعی و کنشگران نقش یک عامل واسطه‌ای را ایفا می‌کنند و به همین خاطر در مرکز کنش انسانی قرار می‌گیرند (کاستلز، 1387: 375).

در عین حال باید توجه داشت که جمعیت این تحقیق دانشجویان بودند که از نظر گرایش به ارزش‌های جهانی و مطالبات جامعوی به ترتیب در حد متوسط و بالایی بودند. این جمعیت ممکن است از طریق عوامل دیگری از جمله محتوای آموزشی و نیز فضای هنجاری موقعیت خاص دانشگاهی خود در حد بالایی به سمت ارزش‌های جهانی و مطالبات جامعوی بالا گرایش

پیدا کرده باشند و همین عوامل باعث شود تا نقش رسانه‌های جدید و سایر ارتباطات جهانی بر آن‌ها کمتر خود را نشان دهد. از این رو شاید لازم باشد تا این فرضیه‌ها بر اساس جمعیتی از مردم عادی آزمون شود.

یافته‌های توصیفی این تحقیق نشان داد که در بین جمعیت مورد مطالعه (دانشجویان) گرایش قابل توجهی به سمت ارزش‌های مدرن وجود دارد. هر چند که برخی از این ارزش‌ها، ارزش‌هایی هستند که در سنت تاریخی و فرهنگی جامعه ما از قبل به نوعی وجود داشته‌اند، اما بیشتر آن‌ها در نظام اجتماعی و سیاسی ما کمتر نهادی شده‌اند. گرایش قابل توجه دانشجویان به سمت این ارزش‌ها و نهادینه نشدن این ارزش‌ها در نظام اجتماعی و سیاسی مستقر می‌تواند منشاء تعارض‌ها و تنش‌هایی بین این قشر تاثیرگذار از جامعه با نهادهای سیاسی اجتماعی مستقر باشد. این موضوعی است که اگر برای آن چاره‌اندیشی نشود می‌تواند زمینه ساز مشکلات اجتماعی جدیدی باشد.

منابع

- البیوت ارنسون (1386) روان شناسی اجتماعی، ترجمه حسین شکر کن، تهران: انتشارات رشد علمی.
- بوردو، ژرژ (1378) لیبرالیسم، ترجمه عبدالوهاب احمدی، تهران: نشر نی.
- تاجیک، محمدرضا (1385) صدای پای آینده، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.
- توحید فام، محمد (1383) چرخش‌های لیبرالیسم، تهران: انتشارات روزنه.
- جهانیکلو، رامین (1374) مدرنیته، دموکراسی و روشنفکران، تهران: نشر مرکز.
- دوران، بهزاد (1381) «تاثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی»، پایان‌نامه دکتری جامعه شناسی دانشگاه تربیت مدرس.
- ذاکریان، مهدی (1381) «حقوق بشر در هزاره جدید»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه تهران.
- رفیع پور، فرامرز (1378) وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی، تهران: کتاب فرا.
- زرینی، محمد (1385) «بررسی جامعه شناختی مطالبات شهروندی ساکنان جنوب شهر تهران از پلیس»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال.
- ساندل، مایکل (1374) لیبرالیسم و منتقدان آن، ترجمه احمد تدین، تهران: انتشارات علمی - فرهنگی.
- شمس پور، زهرا (1389) «بررسی میزان آگاهی زنان از حقوق و مطالبات شهروندی و عوامل مؤثر بر آن»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- عظیمی، فخرالدین (1371) «زمینه‌های فکری و تحقق تاریخی فرهنگ و جامعه مدرن»، نشریه نگاه نو، شماره 9، مرداد و شهریور 1371.
- علیپور، محمد حسن (1385) چرا دموکراسی، تهران: نشر پایان.
- فضل الله پور (1381) «جهانی شدن و امنیت ملی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- قاضیان، حسینعلی (1371) «نظریه‌های توسعه و عواملی فرهنگی»، مجله فرهنگ و توسعه، شماره 4.
- قباد زاده، ناصر (1381) روایتی آسیب شناختی از گسست نظام و مردم، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.
- قیاسی، حسن (1383) «جهانی شدن و تأثیر آن بر گسترش حمایت از حقوق و مطالبات افراد»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- کاجی، حسین (1378) کیستی ما، از نگاه روشنفکران ایرانی، تهران: انتشارات روزنه، چاپ دوم.
- کستلز، ایمانوئل (1387) عصر اطلاعات، ترجمه علی پایا و همکاران، تهران: انتشارات طرح نو.
- کوهن، رابین و شیرین، ام رای (1386) جنبش‌های اجتماعی جهانی، ترجمه محمد رشید صوفی، تهران: انتشارات مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
- کیت، فاکس (1381) حقوق شهروندی، ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران: انتشارات کویر.

- گری، جان (1381) لیبرالیسم، ترجمه محمد ساوجی، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- گیبینز، جان و بوریمر (1381) سیاست پست مدرن، ترجمه منصور انصاری، تهران: گام نو.
- مک کوئیل، دنیس (1382) درآمدی بر نظریه‌های ارتباط جمعی، ترجمه دکتر پرویز اجلالی، تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیق رسانه.
- ملکیان، مصطفی (1381) راهی به رهایی، جستارهایی در عقلانیت و معنویت، تهران: نشر نگاه معاصر.
- مولایی، یوسف (1381) « حق توسعه و جهان شمولی حقوق بشر»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران: شماره 56.
- مهدی زاده طالشی، محمد (1374) « اندیشه‌های سنت و تجدد در مطبوعات ایران»، بررسی نسبت مولفه‌های سنت و تجدد در مجله کیان، نامه فرهنگ و توسعه، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- نوذری، حسینعلی (1380) مدرنیته و مدرنیسم، تهران: چاپ دوم، انتشارات نقش جهان.
- نولان پاتریک و لنسکی گرهارد (1380) جامعه‌های انسانی، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- هودشتیان، عطا (1373) مقدمه‌ای بر زایش و بویس مدرنیته، تهران نشر نگاه نو، شماره 20.
- یان ارت، شولت (1386) نگاهی موشکافانه بر پدیده جهانی شدن، ترجمه مسعود کرباسیان، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- Alberw, M. (1996) *The Global Age*, Camberidge: Polity Press .
- Fantu Cheru(2002): *Economics and Human Rights: Making Globalization Work for Human Development*. American University
- Gibbins, J. R. and Bo Reimer (1999) *The Politics of Postmodernity*, London: Sage .
- Giddens A. (1991) *Mmodernity and Postmodernity*, Comberidge: Polity Press .
- Harvey. D. (1989) *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Blackwell .
- Montez, J. (2004) ‘Pursuing Excellence in Higher Education: Eight Fundamental Challenges’, *Review of Higher Education* , 27(4): 586-587 .
- Montazer-Ghaem, Mehdi (1997) *Socio-Cultural and Socio-Political Implications of VSRs in Iran: Public Discourses, State Policies, and Cultivation of Attituds*, Ph. D Thesis Center for Mass Mommunication Research, University of Leicester, UK .
- Robertson, R. (1992) *Golbalization*, London: Sage .
- Toffler, Alvin and Heidi (1970) *Future Shock*, New York: Bantam .

